

materiale — har været ham overdragne, og han har i Bøger og Tidsskrifter givet mange Skitser og Analyser, der forbereder denne sidste Bog. Monod øver Kritik over for det autobiografiske Materiale, der har staaet ham til Raadighed. Idet han har gjort sine Erfaringer med Hensyn til Erindringens Dichtung und Wahrheit, prøver han nøje Michelets egne Udtalelser, og Madame Michelets behændige Compilationer levner han ringe Ære. Trods pietetsfuld Sympati kan han godt se Svagheder i Michelets Personlighed; han har den skolede Historikers Blik for Faren ved den intuitive Arbejdsmaade, men gør iøvrigt oftere opmærksom paa, hvorledes Michelet genialt har foregrebet, hvad Forskningen senere møjsommeligt har indvundet.

Bogens Hovedthesis er, at der ikke har været noget Brud i Michelets Udvikling, at Varsler om den Radikalisme, der kommer til Orde i hans senere Skrifter, findes i de tidligere, at alt naturligt fremgaar af hans ildfulde, sensible, selvconcentrerede Personlighed uden synderlig Paavirkning udefra. I nogen Grad svækkes denne Thesis af Monod selv ved hans ærlige, omskuende Skildring, bl. a. ved den Fremstilling, han giver af den polske Digter Mickiewicz's og Quinets Lærervirksomhed i Collège de France, der sætter Ild i Ungdommen — og i Michelet.

Vicos Indflydelse, som Michelet selv har erkendt (»Je n'eus de maître que Vico«), paaviser Monod i Enkeltheder i Skrifterne, ligesom han gør opmærksom paa den centrale Stilling, som Bogen »Le peuple« (1846) indtager i hans Production. Rundt om findes gode Vurderinger af Michelets historiske Arbejder, hvoriblandt særligt skal fremhæves den indgaaende Analyse af »Histoire de la Révolution«, og stadig har Bogen vid Horizont, saaledes at Redegørelsen for Michelets Udvikling bliver til et Stykke fransk Aandshistorie.

E. J.

I Anledning af at 100 Aar i 1919 var forløbne, siden Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde blev stiftet, har Professor Harry Bresslau udarbejdet et indholdsrigt Skrift: *Geschichte der Monumenta Germaniæ historica*, der dog paa Grund af Tidens Forhold først kom frem i 1921. Bresslau, der har været knyttet til Monumenta-Arbejdet siden Halvfjerdserne, i 15 Aar redigerede Neues Archiv og nu er Medlem af Centraldirektionen og Leder af Scriptorum-Afdelingen, har de bedste Forudsætninger for at kunne gøre Rede for det store Foretagendes Skæbne gennem et Hundredeaar, rigt paa ydre og indre Omvælinger. For den ældre Perodes Vedkommende har Selskabets Arkiv og mange Privatarkiver staaet til hans Raadighed, gennem

den yngre Periode bygger han tillige paa sine egne Erindringer og Erfaringer, først og sidst har han Forstaaelse for Mennesker og véd at vurdere, hvad de administrativt og videnskabeligt har ydet.

Han giver en Fremstilling af Friherre v. Steins første Arbejde for sin store patriotiske Idé, den han har fattet, da han mismodig vendte hjem fra Wienercongressen, og som fra Begyndelsen mødte Vrangvilje, idet nogle tror at spore reaktionære Formaal, naar Talen er om at samle Kilder til Middelalderens Historie, mens andre frygter revolutionære Planer i et Foretagende, der skal omspænde hele Tyskland. Haardt maa Stein klage over »den erbärmlichen Philistersinn in der guten Germania«. Videre berettes om Selskabets ældste meget vage Forfatning¹, om Georg Heinrich Pertz' Tilknytning til Foretagendet, om hans lykkelige Forskerrejser rundt i Landene og Samlivet med Niebuhr i Rom. Det kritiske Arbejde, der ligger til Grund for de første Bind af Monumenta Germaniæ historica, vurderes, og Bresslau rejser Spørgsmaal, om Pertz skulde være Discipel af Niebuhr med Hensyn til metodisk Behandling af Kilderne; selv er han mest tilbøjelig til at mene, at Pertz staar i Gæld til Göttingerprofessoren Heeren. — Med udpræget Sympati skildres Frankfurteren J. F. Böhmer, der efter Steins Død i 1831 staar ved Pertz' Side i Selskabets Styrelse, men med sit vege og urolige Sind ikke ret formaar at gøre sig gældende overfor Pertz' maalbevidste Personlighed; af Temperament og Tradition er de to Mænd meget forskellige, og Modsætningerne uddybes end mere, da Pertz ved Rankes Indflydelse kaldes til Berlin som Overbibliotekar, og Hovedledelsen af Monumenta dermed drages til Preussens Hovedstad. Imidlertid er Aarene op til 1863 under Pertz' og Böhmers Regimente rige Aar; dygtige unge Folk vindes for Arbejdet, Lappenberg, Giesebrecht, Wattenbach, Ph. Jaffé, fremfor alle Georg Waitz; 18 Foliobind Scriptores og 3 Foliobind Leges fuldendes; dertil kom 12 Bind af Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde med Rejseberetninger, Forstudier og Afhandlinger af betydeligt Værd; endelig Oversættelserne: Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit, som vel ikke formelt, men reelt stod i Sammenhæng med Monumenta. Men i det føl-

¹ Et Selskab, hvis Medlemmer udnævntes af Centraldirektionen, men aldrig traadte sammen til noget Møde eller havde Indflydelse paa Styrelse og Arbejde. — Fr. Münter blev udnævnt til Medlem og sendte noget Materiale ind til Direktionen, saaledes som det var paalagt ved Lovene af 1819. (Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde I 70. — Ny kgl. Saml. 145 fol.).

gende Aarti kommer Nedgangen. Böhmer dør i 1863, Pertz staar enevældig, og hans Herskesyge i Forbindelse med intellectuel Stivnen virker ødelæggende. Arbejdet gaar i Staa, Midlerne op-hobes, Pertz ruger over det indsamlede Materiale og tillader ingen at faa Adgang dertil. En Mand som Th. Sickel, der vilde have været Diplomata-Afdelingen til uvurderlig Gavn, undlader han at knytte til sig, men holder Haanden over sin udygtige Søn. Jaffé forfølger han i sit Nid paa den laveste Maade.

Til sidst stod det klart, at Pertz maatte fjernes fra Ledelsen af Monumenta og den hele Styrelse af Monumenta undergaa en Reorganisation, men skønt der blev grebet kraftigt ind fra Regeringens Side, voldte det store Vanskeligheder at faa Pertz til at opgive den Arv, som Stein for saa mange Aar siden havde lagt i hans Hænder, og end større blev Vanskelighederne, da Grundlaget for den fremtidige Styrelse skulde drøftes, idet den Brydning, som allerede havde været til Stede i Böhmers og Pertz' Dage, nu gjorde sig gældende med Styrke, Brydningen mellem dem, der ønskede Berlins — Berlineracademiets — Supremati, og dem, der vilde bevare Monumenta som et almindeligt tysk Foretagende ved at sikre Academierne i Wien og München Indflydelse. Det lykkedes ikke Preusserne at føre deres Planer igennem, Monumenta Germaniæ historica blev ikke underlagt Academiet i Berlin, thi ved Ordningen af 1875, der staar ved Magt endnu, fik Videnskabernes Selskab i Wien og München Ret til hvert at vælge 2 Medlemmer af Centraldirektionen, mens Videnskabernes Selskab i Berlin skulde vælge 2 og Resten fremgik af Centraldirektionens Valg. Dog, den, der valgtes til at føre Forsædet, var pligtig at bo i Berlin.

Det blev Waitz, hvem alle havde set hen til under de brydsomme Forhandlinger i 1872—1875, der kom til at indtage Præsident, som han beklædte til sin Død i 1886. Han var særlig egnet til at tage Overledelsen i det store Arbejde ikke blot i Kraft af sin Indsigt, men ogsaa i Kraft af sin retsindige, taktfulde Personlighed. De forskellige Afdelinger fik deres specielle Ledere, og Arbejdet toges op med fuld Kraft paa gamle som nye Felter. I Spidsen for Afdelingen *Auctores antiquissimi* traadte Mommsen, der med Selvhersker-Energi kastede sig ind i denne Virksomhed og drev sine Medarbejdere fremad; 13 Quartbind af Skrifter fra Overgangsperioden mellem Oldtid og Middelalder var fuldendte ved Mommsens Død i 1902.

For de sidste Aartiers Vedkommende bliver Bresslaus Bog, som rimeligt er, mere skematisk, mere forbeholden; Traubes og Paul v. Winterfelds Profiler lige skimtes. — Værket er først og

fremmest Organisationens og Arbejdets Historie gennem de 100 Aar. Det fremgaar klart, hvorledes Monumenta Germaniæ historica ikke blot danner Grundlaget for Historieværkerne — kunde man tænke sig Haucks Kirchengeschichte Deutschlands skreven uden dem? — men stadig forbereder ny Undersøgelser, idet ny Problemer øjnes i Horizonten, naar det værste Vildnis er ryddet ved Udgiverens Arbejde. Værdien af en stor Plan, fastholdt gennem skiftende Tider, Værdien af Continuitet i Uddannelse og Arbejde er Ledemotivet i Geschichte der Monumenta Germaniæ historica.

Ellen Jørgensen.

Efter længere Tids Ophold er de af Dr. M. Cornicelius 1912 og 1913 udgivne 2 første Bind af *Heinrich v. Treitschkes Briefe* (omtalt Hist. Tidsskr. VIII R. 6. Bd. S. 162 f.) blevet efterfulgte af et tredje og sidste, bestaaende af to Halvbind (udk. 1917 og 1920). Første Halvbind omfatter Tidsrummet 1866-71 — Højdepunktet for Tr.'s publicistiske Virksomhed —, medens andet Halvbind gaar til hans Død (1896). Hermed er saaledes et Værk afsluttet, der baade i biografisk og tidshistorisk Henseende maa siges at være af mere end almindelig Interesse.

Særlig Opmærksomhed er der for en dansk Historiker Anledning til at fæste ved den Omtale, Tr., som efter den preussisk-østrigske Krig var bleven Professor i Kiel — som han dog allerede det følgende Aar forlod — giver af Folk og Forhold i Holsten, en for disse alt andet end smigrende Omtale. »Normallandet« og »Normalmenneskene« er de Udtryk, han ynder at anvende om Holsten og dets Befolkning grundet paa dennes Væren sig selv nok. Vor Provins, skriver han (Briefe III, 135), bliver mig for hver Dag, der gaar, mere og mere afskyelig, og i stærke Udtryk fordømmer han Vedhængningen ved Augustenborgerne og den raadende Partikularisme. — Ogsaa om det nordslesvigske Spørgsmaal findes fra denne Tid nogle enkelte Udtalelser af ham. Som Følge af den herværende Befolknings Selvbehagelighed og Uretfærdighed er det, skriver han 21. Nov. 1866 (III, 115), en meget ondartet Sag. »Folkene dér vil utvivlsomt tilbage til Danmark; men Afstaaelsen vilde her hos alle tyske Partier sætte meget ondt Blod og i væsentlig Grad vanskeliggøre Anneksionen. Det kommer an paa, om denne skadelige Virkning er større end den, som ved Ikke-Opfyldelse af Prag-Freden vilde opstaa i den europæiske Politik, og dette kan jeg ikke afgøre, da jeg ikke sidder i Gudernes Raad.« Og noget senere (III, 125) udtaler han: »Om Nordslesvig er her *alle* Tyske, uden nogensomhelst Undtagelse, enige indtil Fanatisme. Afstaaelsen vilde for Preussen være i høj Grad be-